

Aleviliğin İnanç Kaynakları

Aleviliğin inanç ve ibadet esaslarını görmeden önce, bu esasların günümüze hangi şekillerde ulaştığına değinmek gerekir. Alevilik günümüze sözlü ve yazılı olmak üzere iki kaynaktan ulaşmıştır. Sözlü gelenek nesilden nesile aktarılan bilgi ve uygulamalar ve Dedelerin günümüze ulaştırdığı bilgiler şeklinde günümüze ulaşmıştır. Sünni kitlelerin aksine eğitim kurumlarından yoksun kalan Aleviler inanç, gelenek ve kültürlerini daha çok bu yolla günümüze ulaştırmışlardır. Çevreyi temsil eden ve göçebe/ yarı göçebe kitlelerin oluşturduğu bu gruplar, resmi din anlayışına karşı bir dinsel anlayışı, yani heterodoksiyi temsil ediyorlar, toplumsal yapıları itibariyle, sünnî çevrelerin aksine, eğitim ve kültür kurumlarından yoksun bulunuyorlardı. Bektaşî dergâhlarında ise belli bir organizasyon bulunmaktaydı.

Bu dergâhlarda bulunan bektaşî dervişleri ve onların nüfuzundaki kitleler, Ocakzade dedelerin faaliyette buldukları kitlelerle kıyaslanmayacak ölçüde kurumlaşmış idiler. Bu durumu arşiv belgelerinden rahatlıkla görebiliyoruz. Ocakzade dedelerin faaliyette bulunduğu yerlerde yaşayan kitleler Bektaşî dergâhlarından daha farklı bir organizasyona tabi bulunmaktaydılar.

Bu kitleler arasında, bilgiler, yazılı olmayan yani sözlü geleneğe dayalı bir şekilde nesilden nesile aktarılıyordu. Merkezi iktidarların bu kitleler üzerindeki baskısı ve zaman zaman gerçekleşen sürgünlerin yarattığı olumsuzluklar bu kitlelerin yaşamlarının her alanına yansımış, örneğin cem ayinleri büyük bir temkinle ve gizlilik içerisinde yapılır olmuştur.

Alevi Yol ve Erkânının günümüze ulaşmasının ikinci kaynağı ise yazılı kaynaklardır. Ancak bu kitlelerin sosyal yaşamlarının doğal bir sonucu olarak, sahip oldukları yazılı eserler de oldukça sınırlıdır.

Alevî köylerinde yaptığımız araştırmalarda, daha çok dede evlerinde nefeslerin ve deyişlerin yer aldığı kitaplar (**Cönkler**), **Menakıb-ı İmam Cafer-i Sadık**, **Hutbe-i Düvaz-deh İmam/Menakıb-ı Seyyid Safi**, “**Küçük Buyruk**” olarak da bilinen “Dergah-ı Ali’de Seyyid Abdülbaki Efendi’nin Erenlere Muhib olan Temiz İnançlı Müminlere Gönderdiği Mektup” başlıklı bir kitapçık, **Makalat-ı Hacı Bektaş-ı Veli** ve **Vilayet-name** adlı el yazması (Osmanlıca) eserlerin var olduğunu biliyoruz. Oysa sünnî kesimler yüzyıllara yayılan zaman sürecinde medreseler ve şeyh-mürid ilişkisi çerçevesinde birçok eğitim kurumlarına sahip olmuş, bu şekilde yüzlerce eser kaleme alınmıştır. Bektaşî dergâhları eğitim faaliyetleri ve araçları bakımından da, ocakzade dedelere bağlı Alevilerle kıyaslanmayacak ölçüde kurumsallaşmış idiler. Dergâhlarda yüzlerce cilt eser bulunurken Alevi köylerinde sadece Dede evlerinde elyazması kitaplar bulunurdu.

Aleviler’de İnanç Anlayışı

Alevilerde inanç ve ibadet anlayışının kendine özgü yönleri bulunmaktadır. Bu anlayışın temeli biçimden çok özü esas almasına dayanır. Biçimsel anlamda ibadetin bir araç, olgun insan olmanın ise esas amaç olduğu kabul edildiğinden cemlere katılmak, oruç tutmak yetmez. Eline, diline, beline bağlı olmayan, en kutsal varlık olan insanı sevmeyen, olgunlaşmamış insanların ibadetleri de boşunadır. Bu kişiler Cem törenlerine alınmadıkları gibi toplumdan da dışlanırlar. Alevi inancının temeli Hak-Muhammed-Ali sevgisine dayanır.

Hız. Ali, Ehl-i Beyt ve Oniki İmam Sevgisi

Bilindiđi üzere Alevilik Hz. Ali, Ehl-i Beyt ve Oniki İmam sevgisine dayanır. Ehl-i Beyt sözcük olarak ev halkı demektir. Ev halkı yani Ehl-i Beyt Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den oluşmaktadır. Ehl-i Beyt halk arasında Peñçe-i Al-i Abâ olarak da adlandırılır.

Oniki İmamlar, Alevilerin Hz. Muhammed'den sonra önder olarak tanıdıkları Hz. Ali ile Hz. Fatıma'nın soyundan gelen kişilerdir. Oniki İmamların adları sırasıyla şöyledir:

İmam Ali

İmam Hasan

İmam Hüseyin

İmam Zeynel Abidin

İmam Muhammed Bakır

İmam Cafer Sadık

İmam Musa Kazım

İmam Ali Rıza

İmam Muhammed Taki

İmam Ali Naki

İmam Hasan Askeri

İmam Mehdi

Alevilere göre müslümanlar Hz. Muhammed'den sonra 73 fırkaya ayrılacaklar ve Ehl-i Beytin, Oniki İmamların yolundan gidenlerin dışındakiler cehenneme gideceklerdir. Ehl-i Beytin, Oniki İmamların yolundan gidenler Fırkayı Naciye veya Güruh-u Naci olarak adlandırılır.

Demek ki Ehl-i Beyt sevgisi Aleviliğin esasını oluşturur. Tevella ve teberra anlayışı da bu sevgiden kaynaklanır. Tevella Ehl-i Beyti, Oniki İmamları, Ondört Masumları, Onyedı Kemerbestleri ve onların yolundan gidenleri sevenleri sevmek, teberra ise onları sevmeyenleri sevmemektir.

Ondört Masum

Muhammed Ekber, Abdullah b. İmam Hasan, Abdullah b. İmam Hüseyin, Kasım, Zeynelaba, Kasım b. Zeynel-abidin, Ali Eftar, Abdullah b. İmam Cafer Sadık, Yahya el-Hadi, Salih, Tayyib, Cafer b. Muhammed Taki, Cafer b. Hasan Askeri, Kasım b. Muhammed Taki.

Onyedı Kemerbest

İmam Hasan, İmam Hüseyin, Hadi-i Ekber, Abdülvahid, Tahir, Tayyib, Türab, Muhammed Hanefi, Abdurrauf, Ali Ekber, Abdülvahab, Abdülcelil, Abdurrahim, Abdülmuin, Abdullah Abbas, Abdülkerim, Abdüssamed

Dört Kapı Kırk Makam

Dört Kapı Kırk Makam şeklindeki Kâmil(olgun) insan olma ilkelerini Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin tespit ettiğine inanılır. Hacı Bektaş "Kul Tanrı'ya kırk makamda erer, ulaşır, dost olur." buyurmuşlardır. Bu ilkeler aşama aşama insanı olgunluğa ulaştırır. Bir başka yoruma göre ise şeriat anadan doğmak, tarikat ikrar vermek, marifet nefsinı bilmek, hakikat Hakkı özünde bulmak yollarıdır.

Dört Kapı şunlardır:

1. Şeriat
2. Tarikat
3. Marifet
4. Hakikat

Her kapının on makamı vardır:

Şeriat kapısının makamları:

1. İman etmek,
2. İlim öğrenmek
3. İbadet etmek
4. Haramdan uzaklaşmak
5. Ailesine faydalı olmak
6. Çevreye zarar vermemek,
7. Peygamberin emirlerine uymak
8. Şefkatli olmak
9. Temiz olmak
10. Yaramaz işlerden sakınmak

Tarikat kapısının makamları

1. Tövbe etmek
2. Mürşidin öğütlerine uymak
3. Temiz giyinmek
4. İyilik yolunda savaşmak
5. Hizmet etmeyi sevmek
6. Haksızlıktan korkmak
7. Ümitsizliğe düşmemek
8. İbret almak
9. Nimet dağıtmak
10. Özünü fakir görmek

Marifet kapısının makamları

1. Edepli olmak
2. Bencillik, kin ve garezden uzak olmak
3. Perhizkârlık
4. Sabır ve kanaat
5. Haya
6. Cömertlik
7. İlim
8. Hoşgörü
9. Özünü bilmek
10. Ariflik

Hakikat kapısının makamları

1. Alçakgönüllü olmak
2. Kimsenin ayıbını görmemek
3. Yapabileceğin hiçbir iyiliği esirgememek
4. Allah'ın her yarattığını sevmek
5. Tüm insanları bir görmek
6. Birliğe yönelmek ve yöneltmek
7. Gerçeği gizlememek
8. Manayı bilmek
9. Tanrısal sırrı öğrenmek
10. Tanrısal varlığa ulaşmak

Üç sünnet yedi farz

Alevilerin kutsal kitaplarından “Buyruk”larda yazıldığına göre Alevi yolunun temeli üç sünnet yedi farza dayanır. Bu temel esaslara uymak zorunludur. Üç sünnet yedi farz şunlardır:

Üç Sünnet

1. Dilini tevhid kelimesinden ayırmaya
2. Gönlünden düşmanlığı gidere, kimseye kin ve kibir tutmaya, kıskançlık etmeye, hırsına uyup şeytana gönül vermeye.
3. Sözü Hakkın kudreti ola, kimseyle kavga etmeye, kimseye düşmanlık yapmaya

Yedi Farz

1. Çok sır saklaya
2. Talip binbir ise, bir otura ve bir dilden söyleye
3. Hakkın terazisine itaat ede, yaptığı bir günaha bin özür ve niyaz eyleye, kimsenin gıybetini etmeye ve yalan yere and içmeye, yalan söylemeye
4. Mürebbi hakkına itaat ede, emrine uya
5. Kuşak kuşana, halifeden el alıp, tövbe eyleye
6. Musahibini hakikatte Hak cemiyetine eriştire
7. Halife'den tac ve kisvet kabul eyleye. Özünü şeyhlere ulaştır

Bu yol üzere olmayana sofı diye inanmayasınız. Bir kişi bunca farzdan ve sünnetten düşse, ona derman yoktur, sürgün olur, yüzü karadır.

Oniki Şart

1. Cömertlik
2. Mutluluk
3. İbret
4. Gayret
5. Sohbet
6. Mürüvvet
7. Şefkat
8. Şefkat
9. İkrâm
10. Tevella
11. Teberra

Oniki İşlek

1. Evvel kendi özünü hassas etmektir
2. Marifet tohumunu ekmektir
3. Şefkat beslemektir
4. Rıza eteğini tutmaktır
5. Hikmet sıfatını sem etmektir
6. Özünü hizmet hürmetin saklamaktır
7. Özünü mukarribiyle hudetmektir,
8. Özünü sabır ehline vermektir
9. Muhabbet kilesiyle ölçmektir
10. Takva değirmeninde özünü arındırmaktır
11. Su ile yuğurmaktır
12. İradet tennurunda pişmek ve ihlas sofrasına girmek , özünü dervişlere ve fukaralara sarfetmektir.

Eline Diline Beline Hakim Olmak

Eline, diline, beline hakim olma kuralı Alevilerin yaşamları boyunca uymaları zorunlu ahlak sisteminin adeta simgesidir. Eline bağlı olmak, elinle koymadığını almamak, diline bağlı olmak gözünle görmediğini söylememek ve beline hakim olmak haram olan cinsel ilişkiye girmemektir. Bu kural Alevi toplumunun çok güçlü ahlak sisteminin özetidir ve Alevi Yolu Dedelerimizin deyimiyle “kıldan ince, kılıçtan keskindir”. Yolun bu kurallarına uymayanlar düşkün sayılırlar. Düşkünler toplumdan soyutlanırlar, işledikleri hatanın durumuna göre değişik şekillerde cezalandırılırlar. Alevi toplumunda kadın-erkek yaşamın her alanında eşittir. Çalışırken de, ibadet ederken de kadın erkek birliktedir. Sünni geleneğin aksine tek eşlilik esastır. Başlık parası gibi uygulamalar kabul edilmez. Kadın olsun erkek olsun eşinden şikayetini Dedeye iletebilir, suçlu bulunursa düşkün edilir. Alevilerde sosyal yaşamın her alanında kadının da erkekle birlikte ve eşit olarak yer alması bunu çekemeyenlerce çeşitli iftiralara da konu olmuştur.

Ayin ve Merasimler (Muharrem,Hızır Orucu, Cemler)

Her toplumun önemli anma ve toplanma günleri bulunmaktadır. Alevilerin de böyle kutsal ibadet ve bayram günleri vardır. Cemler düzenli olarak yapılan ibadetlerdir. Cemlerin yanısıra Sultan Nevruz, Muharrem Orucu, Hızır Orucu, Hıdırellez, Kurban Bayramı, Abdal Musa Lokması da Alevilerin önemli günlerindedir. Aleviler Ramazan Orucunu tutmazlar. Şimdi sırasıyla bunlar üzerinde duralım:

İlkbaharın başlangıcı ve Hz. Ali'nin doğumu sayılan Nevruz (21 Mart) akşamı Sultan Nevruz olarak adlandırılır ve Cem yapılır.

Alevilerce Kerbela Olayı'nın anlamı büyüktür. Yine kış aylarında Abdal Musa Lokması düzenlenirdi. Abdal Musa Lokması için evler dolaşarak lokmalar toplanır, kurbanlar kesilir cem yapılır, ertesi gün pişen lokmalar dağıtıldı. Abdal Musa lokmasının topluma yararlı olacağına, ürünlerin bereketli olacağına inanılırdı. Hz. Hüseyin'in acımasızca şehid edilmesinin anısına yüzyıllardır Muharrem ayında oruç tutulur. Muharrem'in birinci günü başlanan oruç Oniki İmamlar aşkına oniki gün tutulur. Ondört Masumlar için fazladan oruç tutanlar da vardır. Muharrem Orucu sırasında Hz. Hüseyin'in susuz şehid olması anısına su içilmez, kurban kesilmez, traş olunmazdı. Akşamları Kerbela olayını anlatan kitaplar okunurdu.

Şubat ayında ise üç gün Hızır Orucu tutulurdu.

Her yıl 6 Mayıs günü Hızır İlyas günü kutlanır.Hızır karada, İlyas ise denizde zor durumda kalanlara yardım ederler inancı vardır. Bu nedenle Aleviler arasında “Yetiş Ya Hızır” deyimi yerleşmiştir.